ધોરણ - ૧૦

વિષય – સંસ્કૃત

સ્વાધ્યાય

પાઠ – 4

जनादनस्य पश्चिमः संदेशः

વિધાર્થીનું નામ :

શાળાનું નામ :

५. जनार्दनस्य पश्चिमः सन्देशः

विषयप्रवेश

1) संस्कृत साहित्यमां महाकविभासनां कुल केटलां नाटयो प्रचलित छे ?
→ 13 (तेर) (भासनाटकचक्रम्)

2) प्रस्तुत नाट्यांश शामांथी लेवामां आवेलो छे ?
→ दूतघटोत्कचम्

3) 'जनार्दन' कोनुं नाम छे ?
→ श्रीकृष्ण

शब्दार्थ

अत्रभवान् - अहीं उपस्थित

उत्पादयिता - सौ पुत्रोना पिता

अक्रमः - क्रम भंग

गुरवो - वडिलो

पश्चात् - ते पछी

भवन्तम् - आपने

શિક્ષણ સાગર · The King of Education · shikshansagar.com

Page
Date

एहि - આવ

चक्रायुध :- ભગવાન કૃષ્ણ

उत्थाय - ઊભા થઈને

जनार्दन - ભગવાન કૃષ્ણનું એક નામ

न - નહિ

यद - જેવી, જેવો, જેવું

उपविशत - બેસવું

श्रूयताम् - સાંભળો

वत्स - પુત્ર

हा - હાય

मातुल - મામા

परित्यज्य - ત્યાગ કરીને

द्रष्टुम - જોવાની

Scanned with OKEN Scanner

શિક્ષણ સાગર · The King of Education · shikshansagar.com

Page
Date

विनाशात - વિનાશથી

खलु - ખરેખર

वसुन्धरा - પૃથ્વી

निर्जितेयं - જીતી લીધી

भोः :- હે

अक्षान् - પાસાં

प्रकृतिं गतः :- સ્વભાવ મુજબ

वयम् अपि - અમે પણ

भ्रातः :- ભાઈ

निशाचर - રાક્ષસ

दूतघातकाः :- દૂતનો વધ કરનાર

सरोषम् - ક્રોધથી

समाहृता :- બધા મળીને

Scanned with OKEN Scanner

શિક્ષણ સાગર · The King of Education · shikshansagar.com

પ્રધર્ષણ - અપમાન

મર્ષયતુ :- પાલન કરવી જોઈએ

કૃતાન્ત :- યમરાજ

અનુવાદ

ઘટોત્કચ :- (પ્રવેશ કરીને) અરે, આ પૂજ્ય ધૃતરાષ્ટ્ર છે. સો અનાર્ય પુત્રોના જનક. (પાસે જઈને) પિતામહ! અભિવાદન કરું છું હું ઘટોત્કચ... (એમ અડધું કહેતાં) ના, ના, આ તો ક્રમભંગ છે. યુધિષ્ઠિર વગેરે મારા ગુરુજનો આપને પ્રણામ કરે છે. પછી હું ઘટોત્કચ અભિવાદન કરું છું.

ધૃતરાષ્ટ્ર :- આવ, આવ, પુત્ર!

ઘટોત્કચ :- અરે, આપશ્રી કલ્યાણકારી છો. ભગવાન ચક્રપાણિએ (શ્રીકૃષ્ણે) કલ્યાણરૂપ વસ્તુઓના ઉદ્ભવસ્થાન આપ પિતામહને કહ્યું છે -

ધૃતરાષ્ટ્ર :- (આસન પરથી ઊઠીને) ભગવાન ચક્રધારીએ મારે માટે શો આદેશ આપ્યો છે?

ઘટોત્કચ :- ના, ના, ના. આસન પર બેઠેલા જ આપે શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ સાંભળવો જોઈએ.

ધૃતરાષ્ટ્ર : જેવી ભગવાન ચક્રધારી શ્રીકૃષ્ણની આજ્ઞા.

ઘટોત્કચ: પિતામહ! સાંભળો : હાય, પુત્ર! અભિમન્યુ ! હાય, પુત્ર કુરુકુળના તેજસ્વી દીપક ! અરેરે, બેટા! યદુકુળના અંકુર ! તારી માતાને, મામાને અને મને પણ ત્યજીને પિતામહ (પાંડુરાજ) ને મળવાની આશાએ તું સ્વર્ગે સિધાવ્યો છે! હે પિતામહ! એક પુત્રના વિનાશથી અર્જુનની તો આવી ખરેખર સ્થિતિ છે. તો આપની વળી કેવી થશે? તો શીઘ્ર પોતાના પક્ષની સંપૂર્ણ સેનાને પાછી વાળી લો, જેથી પુત્રશોકથી ઉઠેલો અગ્નિ હવિષ્યની માફક તમારા જ પ્રાણ બાળી ન નાખે!

શકુનિ: જો માત્ર વાક્ય બોલવાથી જ આ પૃથ્વી જિતાઈ જાય અને જો એક-એક વાક્યમાં જ સર્વ ક્ષત્રિયોનો વધ થઈ જાય તો!

ઘટોત્કચ: આ શકુનિ બોલે છે! હે શકુનિ! જુગટાના પાસા છોડીને બાણ ધારણ કરવા યોગ્ય થઈ જા.

દુર્યોધન: અરે, ઓ! આ તો પોતાના સ્વભાવ પર ગયો! અમે પણ ખરેખર રૌદ્રરૂપ ધરાવનારા રાક્ષસોના જેવા ઉગ્ર સ્વભાવવાળા છીએ.

ઘટોત્કચ: બાપ શાંત થાઓ! આમ ના કહેશો. રાક્ષસો કરતાંય આપ બધા જ વધારે ક્રૂર છો! કેમ કે

નિશાચરો પણ લાક્ષાગૃહમાં સૂતેલા ભાઈઓને નથી બાળી નાખતા. તેઓ પોતાના ભાઈની પત્નીના મસ્તક (વાળ) પર તેવી રીતે હાથ પણ લગાડતાં નથી.

દુર્યોધન: તમે દૂત તરીકે અહીં આવેલા છો, યુદ્ધ કરવા આવ્યા નથી. સંદેશો લઈને જાઓ; અમે દૂતના હત્યારાઓ નથી.

શિક્ષણ સાગર · The King of Education · shikshansagar.com

Page
Date

ઘટોત્કચ: (રોષપૂર્વક) શું 'દૂત' કહીને મને અપમાનિત કરો છો? (જો એમ હોય, તો-) રહેવા દો. ના, ના હું દૂત નથી. ભેગા મળીને (મારા પર) પ્રહાર કરો. (બધા, ઊંડો ભય છે.)

ધૃતરાષ્ટ્ર: પૌત્ર! ઘટોત્કચ! તમે ક્ષમા કરો. મારાં વચનોને સમજનાર બનો.

ઘટોત્કચ: ભલે, ~~અલ્લ~~ ભલે. પિતામહના કહેવાથી હું દૂત છું. અરે, ઓ રાજાઓ! શ્રીકૃષ્ણ નો અંતિમ સંદેશ સાંભળો -

ધર્મનું આચરણ કરો; પોતાના બાંધવોની ચિંતા કરો; જે કાંઈ તમારી હાર્દિક ઇચ્છા હોય તે બધું અહીં કરી લો. કેમ કે હિતકારી ઉપદેશની માફક પાંડવ (અર્જુનના) રૂપમાં યમરાજ સૂર્યનાં કિરણોની સાથે તમારી પાસે આવશે.

स्वाध्याय

प्र.1. अधोदत्तेभ्यः विकल्पेभ्यः समुचितम् उत्तरं चिनुत ।

1) यदुकुलप्रदीपः कः?
-> अभिमन्युः

2) अभिमन्युः कस्य पुत्रः आसीत्?
-> अर्जुनस्य

3) अभिमन्योः मातुलः कः?
-> जनार्दनः

Scanned with OKEN Scanner

શિક્ષણ સાગર · The King of Education · shikshansagar.com

4) 'शान्तं पापम् शान्तं पापम् ।' इति कः वदति ?
→ घटोत्कचः

5) 'वयं दूतघातकाः न ।' इदं वाक्यं केन कथितम् ?
→ दुर्योधनेन

6) चक्रायुधः कः ?
→ जनार्दनः

7) भवन्तः .... अपि क्रूरतराः ।
→ राक्षसेभ्यः

8) 'कृतान्तः' शब्दस्य कः अर्थः ?
→ यमराजः

प्र.2. एकवाक्येन संस्कृतभाषायाम् उत्तरत ।

1) घटोत्कचः कस्य सन्देशं नयति ?
→ घटोत्कचः जनार्दनस्य (श्रीकृष्णस्य) सन्देशं नयति ।

2) अभिमन्युः कं द्रष्टुं स्वर्गम् अभिगतः ?
→ अभिमन्युः पितामहं (पाण्डुराजं) द्रष्टुं स्वर्गम् अभिगतः ।

3) कुत्र सुप्तान् भ्रातृन् निशाचराः न दहन्ति ?
→ जतुगृहे सुप्तान् भ्रातृन् निशाचराः न दहन्ति ।

Scanned with OKEN Scanner

શિક્ષણ સાગર · The King of Education · shikshansagar.com

Page
Date

4) घटोत्कचः कस्य वचनात् दूतः भवति ?
-> घटोत्कचः पितामहस्य वचनात् दूतः भवति ।

प्र.3. अधोलिखितानां कृदन्तानां प्रकारं लिखत ।

1) श्रोतव्यः- विध्यर्थ कृदन्तम्

2) परित्यज्य - पूर्वकालवाचकं ल्यबन्तं धातुसाधितम् अव्ययम् अथवा सम्बन्धक भूतकृदन्तम्

3) अभिमतः- त- प्रत्यान्तं कर्मणि भूतकृदन्तम्

4) उपसृत्य - पूर्वकालवाचकं ल्यबन्तं धातुसाधितम् अव्ययम् अथवा सम्बन्धक भूतकृदन्तम्

5) द्रष्टुम् - हेत्वर्थकं धातुसाधितं तुमन्तम् अव्ययम्

6) काङ्क्षितम् - कर्मणि भूतकालवाचकं धातुसाधितं विशेषणम् अथवा कर्मणि भूतकृदन्तम्

प्र.4. सन्धिविच्छेदं कुरुत ।

1) घटोत्कचोऽहम् = घटोत्कचः + अहम्
2) शकुनिरेव :- शकुनिः + एवः
3) दूतोऽहमस्मि :- दूतः + अहम् + अस्मि
4) दूत इति :- दूतः + इति

Scanned with OKEN Scanner

शिक्षण सागर · The King of Education · shikshansagar.com

Page
Date

प्र. ७. उदाहरणानुसारं नामरूपस्य परिचयं कारयत ।

नामरूपम्	शब्द:	लिङ्गम्	विभक्ति:	वचनम्
उदा. वचनात्	वचन	नपुंसकलिङ्गम्	पञ्चमी	एकवचनम्
1) अंशुभि:	अंशु	पुंल्लिङ्गम्	तृतीया	बहुवचनम्
2) शाकुने:	शाकुनि	पुंल्लिङ्गम्	पञ्चमी - षष्ठी	एकवचनम्
3) आशया	आशा	स्त्रीलिङ्गम्	तृतीया	एकवचनम्
4) पितामहम्	पितामह	पुंल्लिङ्गम्	द्वितीया	एकवचनम्
5) राक्षसेभ्य:	राक्षस	पुंल्लिङ्गम्	चतुर्थी - पञ्चमी	बहुवचनम्

प्र. ८. समासप्रकारं लिखत ।

1) कुक्कुलप्रदीप: - षष्ठी तत्पुरुष समास:

2) चक्रायुध: - बहुव्रीहि समास:

3) पुत्रशोकसमुत्थित: - षष्ठी तत्पुरुष, तृतीया तत्पुरुष समास:

4) धृतराष्ट्र: - बहुव्रीहि समास:

Scanned with OKEN Scanner

प्र. 6. रेखाङ्कितपदानां स्थाने प्रकोष्ठात् उचितं पदं चित्वा प्रश्नवाक्यं रचयत ।

1) घटोत्कचः पितामहम् अभिवादयति ।
-> घटोत्कचः कम् अभिवादयति ?

2) त्वं युद्धार्थम् न आगतः ।
-> त्वं किमर्थं न आगतः ?

3) वयं दूतघातकाः न ।
-> वयं कीदृशाः न ?

4) जनार्दनस्य पश्चिमः सन्देशः श्रोतव्यः ।
-> कस्य पश्चिमः सन्देशः श्रोतव्यः ?

प्र. 8. धातुरूपाणां परिचयं कारयत ।

धातुरूपम्	मूलधातुः	पदम्	कालः/अर्थः	पुरुषः	वचनम्
उदा. गच्छ	गम्	परस्मैपदम्	आज्ञार्थ	मध्यम	एकवचनम्
1) प्रहरध्वम्	प्र + हृ	आत्मनेपदम्	आज्ञार्थ	मध्यम	बहुवचनम्
2) दहेत्	दह्	परस्मैपदम्	विध्यर्थ	अन्य	एकवचनम्
3) भवतु	भू	परस्मैपदम्	आज्ञार्थ	अन्य	एकवचनम्
4) समाचर	सम् + आ + चर्	परस्मैपदम्	आज्ञार्थ	मध्यम	एकवचनम्

Scanned with OKEN Scanner

प्र.९. कोष्ठगतपदानि प्रयुज्य वाक्यानि रचयत ।

1) धृतराष्ट्र कौरवोना पिता हता.
→ धृतराष्ट्रः कौरवाणां जनकः आसीत् ।

2) घटोत्कच जनार्दननो संदेश लावे छे.
→ घटोत्कचः जनार्दनस्य सन्देशम् आनयति ।

3) अमे दूतने हणनारा नथी.
→ वयं दूतघातकाः न ।

4) घटोत्कच धृतराष्ट्रने प्रणाम करे छे.
→ घटोत्कचः धृतराष्ट्रं प्रणमति ।

प्र.10. अधोदत्तानां प्रश्नानाम् उत्तराणि गुर्जरभाषायां लिखत ।

1) घटोत्कच शकुनिने शी सलाह आपे छे ?
→ घटोत्कच शकुनिने सलाह आपतां कहे छे के, "हे शकुनि ! तुं जुगारना पासा छोडीने बाणथी युद्ध करवा योग्य था."

2) घटोत्कच दुर्योधनने राक्षसथी पण वधारे क्रूर शा माटे कहे छे ?
→ दुर्योधन लाक्षागृहमां सूतेला पोताना भाईओ (पांडवो) ने सळगावी दे छे; राक्षसो पण आवुं क्रूर कृत्य न करे. आ कारणे घटोत्कच दुर्योधनने राक्षसो करतांय वधारे क्रूर कहे छे.

Scanned with OKEN Scanner

શિક્ષણ સાગર · The King of Education · shikshansagar.com

Page
Date

૩) અભિમન્યુનું મૃત્યુ થતાં અર્જુને કરેલા વિલાપ વિશે લખો.
→ યુદ્ધના મેદાનમાં અભિમન્યુનું મૃત્યુ થતાં તેના પિતા અર્જુન વિલાપ કરતાં કહે છે : 'હાય પુત્ર ! કુરુકુળના તેજસ્વી દીપક ! હાય વત્સ ! યદુકુળના અંકુર! તારી માતા (સુભદ્રા)ને અને મને છોડીને પિતામહ (પાંડુરાજ)ને મળવાની ઈચ્છાથી તું સ્વર્ગે સિધાવ્યો !'

પ્ર. 11. ગુર્જરભાષાયાં સંક્ષિપ્તાં ટિપ્પણી લિખત ।

1) ઘટોત્કચનું પાત્રાલેખન
હિડિમ્બા રાક્ષસીનો ભીમથી થયેલો પુત્ર. તેનું માથું ઘડા જેવું અને વાળવિહોણું હતું એટલે તેનું નામ 'ઘટોત્કચ' પડેલું. કર્ણે અર્જુનના વધ માટે સુરક્ષિત રાખેલી 'શક્તિ'નો પ્રયોગ આના પર કરવો પડ્યો હતો. ઘટોત્કચ શ્રીકૃષ્ણના દૂત તરીકે ધૃતરાષ્ટ્રની સભામાં આવે છે. દુર્યોધન અને શકુનિ સાથેના ઘટોત્કચના સંવાદો રોચક છે. કવિ ભાસે રાક્ષસીના પુત્ર ઘટોત્કચના પાત્રનો ઉપયોગ કરીને પ્રેક્ષકોના માનસપટલ ઉપર દુર્યોધનની રાક્ષસી વૃત્તિ પ્રગટ કરવાનો સફળ પ્રયત્ન કર્યો છે. ઘટોત્કચનું માનવીય વર્તન પ્રશંસનીય છે

2) શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ
ઘટોત્કચ શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ લઈને હસ્તિનાપુર આવે છે. તે ધૃતરાષ્ટ્રની સભામાં શ્રીકૃષ્ણનો સંદેશ આ રીતે આપે છે : 'હે રાજાઓ! સાંભળો જનાર્દનનો અંતિમ સંદેશ - આચરવા યોગ્ય કર્મનું સારી રીતે આચરણ કરો; સ્વજનોને રક્ષવાની ચિંતા કરો; મનમાં જે ઈચ્છેલું હોય તે અહીં પૃથ્વી પર માણી લો; અર્જુનનું રૂપ ધારણ કરેલા યમરાજ કાલે સવારે સૂર્યકિરણોની સાથે જ તમારી પાસે આવી જશે.'

Scanned with OKEN Scanner

HIKSHAN SAGAR

(શિક્ષણ સાગર)

એપ્લીકેશન ની વિશેષતા

આ એપ્લીકેશન મુખ્ય ત્રણ વિભાગમાં વહેચવામાં આવી છે .

૧. ટીચર   ૨. વિદ્યાર્થી
૩. ટીચર હેલ્પ ડેસ્ક

ટીચર – ઓનલાઈન હાજરી , MDM હાજરી , SAS ગુજરાત , ગુણોત્સવ પોર્ટલ , જ્ઞાનકુંજ પ્રોજેક્ટ , GSHALA લોગીન , આધાર ડાયઝ એન્ટ્રી , શિષ્યવૃત્તિ ઓનલાઈન હાજરી , ખેલ મહાકુંભ એન્ટ્રી , ઈન્સ્પાયર એવોર્ડ એન્ટ્રી , CPF ચેક કરો , ઓનલાઈન PLI – LIC ભરો .

અમારા શિક્ષણ સાગર વોટ્સઅપ ગ્રુપમાં જોઈન થાઓ.

શિક્ષણ સાગર
JOIN GROUP

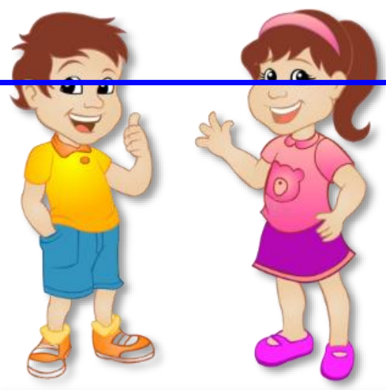

વિદ્યાર્થી – પાઠ્યપુસ્તક , પાઠ આયોજન , શિક્ષક આવૃત્તિ , સ્વ અધ્યયનપોથી , ઓનલાઈન MCQ , યુનિટ ટેસ્ટ , એકમનું સ્વાધ્યાય , MP3 કાવ્ય , અધ્યયન નિષ્પતી , અધ્યયન નિષ્પતી આધારિત પ્રશ્નો , સંદર્ભ સાહિત્ય અને આ બધું પાઠ વાઈઝ

ટીચર હેલ્પ ડેસ્ક – શિક્ષક ઉપયોગી મટેરિયલ્સ , તમારું બનાવેલું મટેરિયલ્સ અમને આપો , તમારે જે મટેરિયલ્સ જોઈએ તે અમને કહો , મૂંઝવણ અને માર્ગદર્શન .

અમારા શિક્ષણ સાગર એપ્લિકેશન પ્લે–સ્ટોર માંથી ડાઉનલોડ કરો.

JOIN
શિક્ષણ સાગર
APPLICATION